

ELS NOMS DELS DIES DE LA SETMANA EN L'ONOMÀSTICA CATALANA

La història dels mots que designen els dies de la setmana en les llengües romàniques, llur origen i propagació, els substituïts cristians i hebraics, els calcs en llengües no llatines, els aspectes morfològics, il·lurs implicacions culturals, etc., ha estat un dels temes de la lexicografia històrica romànica que més ha atret els lingüistes, de manera que, deixant a part rectificacions de certs detalls o aclariments de certs punts obscurs o discutibles, sembla que poca cosa en podrà ésser dita de veritablement nou, si no es produeix algun descobriment inesperat, però sempre possible, que completi les nostres actuals fonts d'informació.¹

Però hi ha un aspecte marginal, que, si és ben conegut,² no ha estat estudiat amb el deteniment que es mereix:³ la propagació dels noms dels dies de la setmana a l'onomàstica. Aquesta petita nota pretén de fer algunes observacions sobre aquesta propagació en l'onomàstica catalana més primitiva.

Començaré parlant dels noms propis d'animals, perquè és en aquests noms on sembla que aquesta propagació i allò que l'ha motivada es fan més evidents; després passaré a l'antroponímia i a la toponímia.

1. Un bon resum de tota la problemàtica sobre el tema i una bibliografia molt completa es troba en el llibre de CARLO TAGLIAVINI, *Storia di parole pagane e cristiane attraverso i tempi* (Brescia 1963), 74-114 i 481-492, aquestes darreres pàgines dedicades especialment a la bibliografia.

2. Vegeu EUGÈNE VROONEN, *Les noms des personnes dans le monde (Anthroponymie universelle comparée)* (Bruxelles 1967), 473-474.

3. En els estudis sobre antroponímia les referències sobre el tema són nombroses, però en general de molt poca extensió; citem per ex., W. MEYER-LÜBKE, *Romanische Namenstudien*, II: *Weitere Beiträge zur Kenntnis der altportugiesischen Namen*, «Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenschaften in Wien», Phil.-hist. Klasse, vol. 184, Abh. 4 (Wien 1917), pàg. 41, nota, i pàg. 51. Meyer-Lübke creu que donar als infants noms relacionats amb els dies de la setmana era cosa més aviat grega que llatina.

I

ELS NOMS DELS DIES DE LA SETMANA EN ELS NOMS PROPIS D'ANIMALS

Em refereixo concretament aquí als noms que porten certs bous i vaques en els segles X i XI. El Prof. Aebischer, en la seva monografia *Les couleurs de la robe des équidés et des bovidés et quelques noms de chevaux, de mules et de vaches d'après les chartes espagnoles et portugaises du moyen âge*,⁴ recull i estudia alguns noms que porten cavalls, ases i vaques. Ens interessa especialment la citació que fa de la publicació testifical del testament de Guillem Sendred, jurada a l'església de Sant Martí de Cerdanyola (Vallès) el juliol de 1047. Guillem Sendred, que havia mort el mes de maig d'aquell mateix any, posseïa béns a Cerdanyola, a *Aqualonga* (no gaire lluny de Sant Cugat) i també a Barcelona. El document que ens ha pervingut a través del Cartulari de Sant Cugat (número 590)⁵ diu :

«et concessit ad uxori sua parilio .i. de bouos, id est: sabadono et bragado; et ad filio suo Reimundo, bouo .i. moreno et uaca .i. marzola; et concessit ad filia sua uaca .i. que dicunt Fosca ... Item concessit ad Guifredus, presbiter, uitulo .i. per filiolatico, Niger. Item concessit ad uxori sua uaca .i. cum uitulo suo, que dicunt Venrella».

A mi no em sembla dubtós que cal escriure amb majúscula inicial *Fosca*, *Niger* i *Venrella*, com fa l'editor, i *Sabadono* i *Bragado* com proposa Aebischer, sinó també *Marzola* i encara *Moreno*; es tracta en tots els casos de noms propis.

En els noms dels bous i vaques de Guillem Sendred hi ha un grup ben clar format per noms que fan referència al color de la pell dels bòvids: *Bragado*, *Moreno*, *Fosca* i *Niger*. Però hi ha una segona sèrie que necessita una explicació: *Sabadono*, *Marzola* i *Venrella*. De *Marzola*, Aebischer no en diu res; Balari el cita entre els adjectius que fan referència al color de la pell dels bòvids, però no en dóna cap explicació.⁶ De la vaca anomenada *Venrella*, Aebischer conjectura que havia estat «affublée d'un nom de personne, dont la forme masculine *Venrellus* est fréquente, et doit être un diminutif de Venus». Una explicació semblant dóna respecte a *Sabadono*: «*Sabadono* ne peut guère s'expliquer que par un nom de per-

4. *RDTP*, VI (1950), 28-40, i recollit a la «Miscelánea Paul Aebischer», «Biblioteca Filológica-Histórica», IX (San Cugat del Vallès 1965), 67-76.

5. *Cartulario de «Sant Cugat» del Vallès*, ed. J. RIUS I SERRA, vols. I-III (Barcelona 1945-1947).

6. J. BALARI I JOVANY, *Orígenes històrics de Catalunya* (Barcelona 1899), 615.

sonne : il faut y voir le nom *Sabado*, peut-être d'origine germanique, mais plus probablement d'origine latine, formé sur le radical *Sabb-* de *Sabbatum*».

Segons Aebischer, doncs, els noms *Sabadono* i *Venrella* procedirien de l'antroponímia. No és que la cosa per ella mateixa sigui inversemblant ni tan solament estranya,⁷ però el nom d'una altra vaca mencionada en el testament d'un tal Igiga (o Igigane) que posseïa terres prop d'Olèrdola ens dóna una altra pista. El testament d'Igiga és del 990, prop de seixanta anys anterior al de Guillem Sendred, i ens ha pervingut també a través del Cartulari de Sant Cugat (núm. 258):

«et faciatis donare uacha .i. Merchorina cum sua filia pro anima mea».

Ara, si posem en un cert ordre els quatre noms que necessiten una explicació — *Marzola*, *Mercorina*, *Venrella*, *Sabadono* — es farà difícil de no relacionar-los amb els noms dels dies de la setmana (*dies*) *Martis*, (*dies*) *Mercuris*, (*dies*) *Veneris* i *Sabbatum*. Sobre aquests noms cal fer, però, algunes observacions; els tres primers poden ésser considerats com a transcripcions fidels de les formes orals coetànies: *Marzola* suposa un *Marteola, derivat regular de *Marte(m)*, com *Venrella* ho és de *Venëre(m)*; *Mercorina*, derivat de *Mercuriu(m)* o, si hom ho prefereix, d'un **Mércore(m)* extret del genitiu analògic *Mércoris* en *dies Mércoris*, no ha d'ésser necessàriament considerat (a causa de la conservació de la vocal àtona interna), en el segle x i en un nom propi, com a llatinització d'una forma més popular. *Sabadono*, per contra, és una llatinització i una falsa llatinització: el bou devia portar el nom de *Sabadon*, però l'escrivà llatinitzà el nom afegint una *o* en lloc d'una *e*, de la mateixa manera que escriu *bouos* i *bouo*. A mi almenys no em sembla dubtós que el nom és format amb el sufix nominal *-one*.

Cal observar també que els quatre noms que estudiem presenten sufixos diferents — *-eolus*, *-ina*, *-ellus*, *-one(m)* —, tots ells de gran vitalitat en el domini del català. La funció específica de tres d'ells (*-eolus*, *-ellus* i *-one*) és en català la de formar diminutius. El sufix *-inus* forma més aviat noms que indiquen pertinença. El predomini de sufixos que indiquen diminutius no és sorprenent, car el nom és donat a l'animal quan encara és

7. El costum de donar noms de persona als animals no és cosa moderna: tant BALARI, *Orígenes*, 616, com AEBISCHER, *l. c.*, fan referència a un cavall anomenat *Iuscafredus* mencionat en un document del 1063 (ACA, Ramon Berenguer I, núm. 293): *cum duobus unciis et .iiii. mancusos, quos dederat per cauallum nomine Iuscafredus*. El nom *Iuscafredus* és, com observa Aebischer, idèntic al de persona *Wiscafredus*. Ara, aquesta mena de plasenteria em sembla que es pot produir més fàcilment en noms de cavalls (o mules o ases) i gossos, que en noms de vaques i bous, animals molt menys comunicatius.

tot petit; en aquests casos el diminutiu no deixa d'indicar en certa manera la pertinença (cfr. el cat. *setmesó* successor de *setmesf*).

El perquè hom dóna als bòvids aquests noms és una cosa que em sembla evident: *Marzola*, *Mercorina*, *Venrella* i *Sabadono* indiquen el dia que s'escaigué el naixement del vedell; així, el bou que porta el nom *Sabadono* va néixer en dissabte; la vaca anomenada *Venrella*, en divendres, etc.

El que no sé és si aquest costum de donar als vedells aquesta classe de noms era molt estès ni si descansava en una tradició molt llarga.

II

ELS NOMS DELS DIES DE LA SETMANA EN L'ANTROPONÍMIA I LLUR PROPAGACIÓ A LA TOPONÍMIA

1. L'antropònim *Sabbatellus* el tenim solament documentat, en el domini català, en la forma femenina. L'any 914 quatre matrimonis, juntament amb una dona anomenada *Sabatella*, venen al monestir de Sant Joan de les Abadesses unes terres que tenen a Vallfogona *de ex comparacione uel aprisione*. El diploma és original:⁸

«ego Daniel et uxor mea Stregoto, Primo et uxor mea Domenica, Ariulfo et uxor mea Domenica, Vidales et uxor mea Domenica, Sabatella, nos simul in unum uinditores sumus».

Els noms es repeteixen ben separats en les signatures. Bé que a *Sabatella* falti l'habitual indicació de *femina*,⁹ no em sembla dubtós que és un nom de dona, però Aebischer, que cita aquest document segons l'edició que en féu Monsalvatje, que l'havia datat a l'any 909, dóna aquest *Sabatella* com a nom d'home, cosa que causa una certa pertorbació en l'estudi que fa del nom.¹⁰ Altrament és curiós d'observar que, de les altres quatre dones, tres es diuen *Domenica*.

8. F. UDINA I MARTORELL, *El Archivo Condal de Barcelona en los siglos IX-X*, Estudio crítico de sus fuentes (Barcelona 1951), document 40 (ACA, Miró, 7), pàgina 167.

9. No és tampoc una cosa extraordinària que falti; cf. el doc. núm. 35 del Cartulari de Sant Cugat (any 954): *ego Vlado et uxori mea Arvidio, et Teuderico et uxori mea Maria, et Eugenia, donatores sumus*.

10. PAUL AEBISCHER, *Études de toponymie catalane*, I: *Les noms de personne dans certaines catégories de noms de lieu catalans*, «Memòries de l'Institut d'Estudis Catalans: Secció Filològica», vol. I, fasc. 3 (Barcelona 1928), 152.

El mateix Aebischer assenyala una altra dona anomenada *Sabadella* a l'any 992, en el terme del castell de Montagut, a Valldossera:¹¹

«et affrontat ipsa terra cum ipsa turre ... de meridie in terra Sabadella femina».

Aquests són els dos únics exemples que l'any 1928, després d'una recerca molt extensa, pogué donar el Prof. Aebischer en el seu magistral estudi sobre la toponímia catalana, que formà època en els mètodes d'investigació de topònims. Des de llavors hom ha anat publicant col·leccions diplomàtiques amb bons índexs; gràcies a l'amabilitat del Prof. F. Udina he pogut consultar l'índex d'antropònims, ja enllestit, però inèdit, del cartulari de Sant Cugat. Coneixem el nom de milers de persones que vivien en els segles IX a XI a la zona del domini lingüístic català. No he trobat cap altre exemple ni de *Sabbatellus* ni de *Sabbatella*. Tanmateix, les dues dones del segle X que porten el nom de *Sabatella* (-della) són suficients per a confirmar, si cal, que *Sabbatellus* és un antropònim. Ara, al segle X, és ja un antropònim en decadència, però en temps més remots havia estat sens dubte molt més abundant, com ho demostra la toponímia.

En primer lloc hi ha el topònim *Collsabadell*, en el municipi de Llinars del Vallès, ja mencionat en un precepte del rei Carles del 862 (*in ipso collo de Sabadel*);¹² després a l'any 998 (docs. 331 i 337 del Cartulari de Sant Cugat: *ultra Collum de Sabbatello vetulo* i *ultra colum de Sabbadello*); els exemples que d'aquest topònim donà Aebischer¹³ són ja dels segles XI i XII i corresponen a documents dels anys 1039 (*colle de Sabadello*), 1047 (*collum de Sabatellum*), 1067 (*collem de Sabatelli*), 1102 (*collo Sabatelli*) i 1125 (*collis de Sabadel*).

Hi ha encara altres topònims procedents de *Sabbatellus*. És notable per la seva antiguitat un lloc anomenat *Sabadell*, mencionat en una carta de donació que l'any 978 féu el comte-bisbe Miró al monestir de Sant Pere de Besalú:¹⁴

«alodem que dicunt Ortonos ... qui affrontat ... de meridie ... in termino de Sabadello et de occiduo in ipsa serra que dicunt Vulture mortuo, de parte uero circii in terminio de Iuuiniano».

11. Editat ara per F. UDINA I MARTORELL, *El «Llibre Blanch» de Santas Creus* (Barcelona 1947), doc. 3, pàg. 3.

12. RAMON D'ABADAL I DE VINYALS, *Catalunya carolíngia*, II/2 (Barcelona 1952), 358.

13. P. AEBISCHER, *Études*, 132.

14. J. VILLANUEVA, *Viage literario a las iglesias de España*, XV (Madrid 1851), ap. XXV, pàg. 257; ja mencionat per AEBISCHER, *Études*, 152. El lloc anomenat *Iuuiniano* deu correspondre a l'actual *Juinyà* (o *Junyà*), llogaret agregat al municipi de la Parròquia de Besalú. *Ortonos* és, segons Balari, *Origenes*, 207, *Ortós de Serinyà*.

Després hi ha el nom de la ciutat del Vallès Oriental *Sabadell*, documentat bastant més tard (anys 1024, 1111, 1140).¹⁵

Sobre l'origen d'aquests topònims cal repetir el que deia Aebischer l'any 1928: «Dans *Coll Sabadell* il y a tout lieu de croire, vu le mode de formation du mot, que le second terme est un nom de personne; et *Sabadell* s'explique par un nom de personne aussi».¹⁶

Si calia, hi ha encara una altra prova que el topònim prové de l'antropònim: com ja observà Balari,¹⁷ el topònim *Sabbatellus* es troba també en altres llocs: a Astúries i a Galícia; el Prof. Piel¹⁸ ens en dóna la llista completa: *Sabadelhe* (dues «freguerias» a Guarda), *Sabadelle* (quatre llocs a Lugo i un a Orense), *Sabadille* (un a Oviedo), *Sabadel* (dos a Oviedo). Un total de deu topònims. La forma d'aquests topònims indica que procedeixen d'un genitiu *Sabbatelli*, cosa pròpia de topònims que deriven del nom del posseïdor o repoblador de la terra. Això ens dóna també un indici sobre l'antiguitat de l'antropònim *Sabbatellus*: tot plegat fa l'efecte d'un nom de persona força estès per tota la península i potser més enllà,¹⁹ abans de la fragmentació que la invasió àrab, o, millor, la reacció cristiana, havia de promoure en molts aspectes. En el segle VIII el nom devia ésser força freqüent. Després devia anar fent-se més rar, perquè el dissabte havia deixat d'ésser considerat com un dia especialment venturós o sant, o simplement perquè el nom havia passat de moda. Però abans de desaparèixer com a antropònim, alguns repobladors anomenats *Sabbatellus* devien haver donat llur nom a cases i terres que adquirien.

2. Del tot paral·lel a *Sabbatellus* és *Venrellus*, però la cronologia és diferent. *Venrellus* és un nom més recent, o almenys la seva expansió és més recent. El trobo ja en unes declaracions testificals²⁰ referents al monestir d'Eixalada, del 879:

«et nomina testium hec sunt: Aldinus, Odinus, Bisio, Benrellus, Sion, Iustus...»;

el femení *Venrella* es troba en una venda d'una terra a Pallejà²¹ (pergamí original) del 915:

«ego Moregado et uxor mea Venrela uinditores tibi, Suniario comite».

15. AEBISCHER, *Études*, 152.

16. AEBISCHER, *Études*, 152.

17. BALARI, *Orígenes*, 207-208.

18. J. M. PIEL, *Nomes de «possessores» latino-cristiãos na toponímia asturo-galego-portuguesa*, «Biblos», XXIII (1947), 360.

19. AEBISCHER, *Études*, 153, assenyala un *Sabadel* en el departament de Lot.

20. Publicades per RAMON D'ABADAL I DE VINYALS, *Eixalada-Cuixà*, *AMo*, VIII (Montserrat 1954), ap. 59, pàgs. 160 i 161.

21. Publicat per F. UDINA I MARTORELL, *El Archivo Condal*, doc. 47, pàg. 175.

Però fins a arribar a la segona meitat del segle x els exemples són esporàdics. Després es fan abundantíssims. Per a fer la llista indicativa que segueix em serveixo de l'índex inèdit de noms propis del Cartulari de Sant Cugat. Indico l'any i, entre parèntesis, el número del document, segons l'edició:²²

- 965 (núm. 81): Venrello *testimoni*
 967 (núm. 88): ego Venrello, donatore sum
 977 (núm. 123): Venrelo *testimoni*
 983 (núm. 155): Venrello *testimoni*
 983 (núm. 157): ego Ballemare et uxor mea Venrella
 987 (núm. 193): in uinea qui fuit de Venrello
 987 (núm. 196): ego Baldomar et uxor mea Venrella femina; *la mateixa persona del núm. 157*
 989 (núm. 233 i 234): Venrello i núm. 235: Venrel(i)lus; *segurament la mateixa persona en tots tres documents*
 990 (núm. 254): Venrello; *probablement la mateixa persona de l'any anterior*
 990 (núm. 256): ego Mir, que uocant Venrello, comutator sum
 991 (núm. 272): Venrello *testimoni*
 992 (núm. 277): signum Venrelle
 995 (núm. 307): Venrellus *testimoni*
 1000 (núm. 350): in terra de Geriberto et de Venrello
 1002 (núm. 377): Reimundo, filio Venrello
 1019 (núm. 473): Venrello *testimoni*
 1035 (núm. 537): signum Venrelli
 1058 (núm. 614): donat ... Seniofredo Baigo quarteratam .I. uinea et Venrellus alia
 1128 (núm. 892): Venrel *testimoni*

Als documents editats per F. Udina i Martorell en *El Archivo Condal*²³ trobo, a més del ja citat del 915, els següents:

- 928 (núm. 90): Donelia et Venrellus et Bertelaicus ... donatores sumus. *Girona*
 961 (núm. 151, orig.): Ermesinda et Venrello et Galindo ... donatores sumus. *Ausona*
 986 (núm. 203): in terra qui fuit de Venrello
 989 (núm. 212): Wimara, filium de condad [= quondam] Venrelli.

Aquesta llista, parcial com és, és prou significativa: a l'últim quart del segle x hi ha força persones que es diuen *Venrell* (*Venrella*) a Barcelona, Ausona i Girona; però es tracta de persones d'una certa edat, cap actuen jurídicament o són mencionades com a propietàries de terres; algunes són ja mortes. És, doncs, bastant abans del 950 quan és freqüent

22. Obra citada a la nota 5.

23. Obra citada a la nota 8.

de donar als infants el nom de *Venrellus*. Després aquest costum cau verticalment i el nom torna a esdevenir esporàdic.

La freqüència del nom *Venrel* en el segle x, quan la repoblació i l'explotació agrícola de noves terres a la Catalunya Vella no havia acabat, ni de molt, i a penes s'iniciava a les Marques, forçosament havia de determinar que un gran nombre de nous establiments agrícoles portessin el nom del seu primer propietari o posseïdor. No sé quina és la quantitat de cases de camp que porten actualment el nom de *Vendrell* ni l'àrea que ocupen; el Mas Vendrell de Caldes de Montbui és ja documentat a l'any 1122.²⁴ És a través de les cases de camp i no a través de pares a fills que s'han pogut conservar els antics antropònims del segle x. És el nom de la casa que ha proporcionat als seus habitants els cognoms, cosa ben sabuda i natural, però sovint oblidada. El que sí que sé, com sap tothom, és que el cognom *Vendrell* és molt abundant a la comarca de Barcelona.

Com a nom de població derivat de *Venrellus* hi ha solament la *Vila del Vendrell*, al Baix Penedès. Les mencions més antigues que en tinc són del segle XI: document núm. 545 del Cartulari de Sant Cugat, any 1037:

«terminum de Kastelet per ipsum stagni qui dicunt Kaldarii siue ipsum reger qui est ante Venrel sive ante turrem s. Oliue».

Després surt en un altre document (Sant Cugat, núm. 571) del 1044 i en un pergamí de l'Arxiu Comtal (ACA, Ramon Berenguer I, núm. 486)²⁵ de l'any 1076:

«sunt ... uniuersa hec [*Castrum Kastellet*] in ipsa Marcha, in Penitense ... Terminantur ... a parte orientali in termino Castris Olerdule, a meridiana in marinis litoribus, ab occidua in Venrello et in castro Sancte Oliue, a circea in castro de Bagnariies et in terminis Kastri Vetuli.»

Que el topònim *Vendrell* descansa en l'antropònim del segle x *Venrellus*, com el topònim *Sabadell* descansa en l'antropònim *Sabbatellus*, després de tants treballs d'Aebischer, Piel, Badia, Coromines i d'altres, que posen en relació els topònims actuals amb els noms que portaven els primitius posseïdors de la terra, no pot semblar cosa dubtosa.

¿Quan vivia la persona que donà el seu nom al nucli de població o predi anomenat *Venrel* l'any 1037? És cosa que fa de mal conjecturar. Si es tracta d'un repoblador procedent del nord, cosa versemblant, però no segura, perquè el nom potser era també mossàrab, no podríem anar gaire

24. ENRIC MOREU-REY, *La rodalia de Caldes de Montbui* (Barcelona 1962, 232).

25. Publicat per F. MIQUEL I ROSELL, *Liber Feudorum Maior*, II (Barcelona 1945), doc. 311, pàg. 335.

més enllà del final del segle X o principi de l'XI, sobretot quan en els documents, força nombrosos, dels primers anys del segle XI referents a la repoblació del territori (Santa Oliva, Banyeres, Castellví, Tomaví, Calders, Albinyana, Domenys, etc.) mai no surt mencionat el Vendrell.²⁶ Jo diria que el topònim no és encara millenari.

Cal dir, bé que sigui solament a manera de curiositat, que l'únic personatge de la segona meitat del segle XII, en el Cartulari de Sant Cugat, que porta el nom de *Vendrell*, és un propietari dels voltants del Vendrell: anys 1166 (docs. núm. 1056 i 1057) i 1171 (document núm. 1077); aquest darrer document és una permuta amb l'abat de Sant Cugat:

«ego Venrellus et coniux mea Ermessendis excamiamus ... cum consilio et uoluntate seniori meo Petri. S. Oliue ... alaudium quod habemus ... in kastro s. Oliue ... et hoc facimus propter alaudium ... quod uos nobis excamiatis in ... castro S. Vincenci».

¿És la terra qui ha donat el nom a aquest home o és un descendent del repoblador qui donà el seu nom al Vendrell? Sigui com sigui, és ja un nom que té un suport en el topònim. Cap al final del segle XII la toponímia comença a proporcionar antropònims.

Pel que fa a l'origen de l'antropònim *Venrellus*, és, com conjecturava Aebischer, amb moltes reserves,²⁷ un diminutiu de *Venus*. Ara, el parentiu entre *Venrellus* i *Venus* és un parentiu molt llunyà. Entremig hi ha el nom del dia de la setmana (*dies*) *Veneris*, com ho demostra el parallelisme amb *Sabadell* i l'existència d'una vaca anomenada *Venrella* al costat d'un bou anomenat *Sabadono* en 1047. No cal veure-hi tampoc cap reminiscència pagana. La lluita que, encara en el segle VI, l'Església havia sostingut contra l'ús de noms pagans per a designar els dies de la setmana, en els segles IX i X no tenia ja cap mena de sentit: si als infants nascuts en divendres els era imposat el nom de *Venrellus* en els segles IX i X era més aviat per raons de caràcter religiós; el divendres, dia de penitència i de dejuni, havia estat santificat per la mort del Crist. Entre els musulmans era el dia sant. No cal oblidar, tanmateix, que l'antroponímia ve determinada per la moda, i que encara ara alguns dies de la setmana

26. La història de la repoblació del Baix Penedès, iniciada i abandonada més d'una vegada, és complicada, però molt interessant; es pot seguir bastant bé en els documents del Cartulari de Sant Cugat; en diu alguna cosa S. SOBREQÜÉS, *Els grans comtes de Barcelona* (Barcelona 1961), 23 ss. La identificació que fa del *Domabuis* o *Thomabuis* dels documents amb l'actual *Vendrell* es errònia.

27. Les reserves que fa el Prof. Aebischer, malgrat la transparència del nom, són naturals, perquè seria veritablement sorprenent la formació d'un diminutiu de *Venus* en els segles IX i X. Però aquesta dificultat desapareix si partim, no del nom de la dea, sinó del nom del dia de la setmana.

tenen un cert encís especial que no tenen els altres; hi ha també supersticions relacionades amb els dies de la setmana.²⁸

Pel que fa al lloc d'origen de l'antropònim *Vendrell*, sembla que es tracta, com *Sabadell*, de noms hispans; també hi ha un cert parallelisme entre els antropònims *Vendrell* i *Borrell*; *Borrell* com *Vendrell*, és sobretot popular en la segona meitat del segle x; és format amb el mateix sufix; és també d'origen hispà (mossàrab *Buriel*)²⁹ i és encara un nom motivat per una circumstància en el nou nat, car *Borrellus*, del llatí *burrus*, vol dir 'que té la pell rosada'.

La relació entre els antropònims *Sabadell* i *Vendrell* i els dies de la setmana *Sabbatum* i *dies Veneris* ha estat, al meu judici, ben vista en la nota etimològica al mot *Sabadell* en el *DCVB* que diu:

«S'ha discutit si el topònim *Sabadell* provindria del fet de celebrar-s'hi antigament el mercat en dissabte, però sembla més probable que el topònim vingui d'un *Sabbatellum* usat com a nom personal. Aquest ús apareix documentadíssim en l'alta edat mitjana: *Sauesello* (a. 955), *Sabadello* (a. 978), *Sabatellum* (a. 1024), *Sabbatelli* (a. 1140), etc. També apareix la forma femenina *Sabatella* com a nom personal de dona (a. 985). L'ús de derivats de noms dels dies de la setmana com a noms personals es troba en els cognoms *Llunell* (de *Lunae* = dilluns), *Jovell* (de *Iouis* = dijous), *Vendrell* (de *Veneris* = divendres), etc.»

Aquesta nota no té altre defecte que la seva redacció precipitada: *Sauesello* (o *Sauezellus*) és un antropònim ben documentat en el segle x, però no té res a veure amb *Sabadell* ni amb *Sabbatum*; el *Sabadello* de 978, com hem vist, és un topònim, i també ho són els dels anys 1024 i 1140 (*Sabadell*, del Vallès Oriental). El cognom *Llunell* deu venir del topònim occità *Lunel*; *Jovell* és diminutiu de *Jou* (de *iugum*) i com a nom de coll de muntanya³⁰ el tenim ja ben documentat des del segle ix; moltes cases de camp, situades en petits colls, devien portar aquest nom. Per a acceptar que *Jovell* és un derivat de *Iouis* (= dijous) caldria documentar-ho bé com a antropònim en el segle x o xi. Però la doctrina que conté aquesta nota és encertada: *Sabadell* és un antropònim que cal relacionar amb *Sabbatum*, i *Vendrell* és també un antropònim que cal relacionar amb (*dies*) *Veneris*. Això no obstant, la teoria sostinguda en aquesta nota ha caigut tant en el buit, que fou oblidada pel mateix *DCVB* quan li tocà de fer la nota etimològica a *Vendrell*.

28. L'antropònim *Vendrell* és el corresponent semàntic català dels patronímics fr. *Vendries*, angl. *Friday*, alem. *Freitag*, neerl. *Vreydagh* i dels noms de pila femenins rus *Praskóv'ja*, serbo-croata *Paraskeva*, rom. *Paraschiva*. Tanmateix la cronologia d'aquests noms deu ésser molt diversa. Però resulta evident que el divendres té alguna cosa que no tenen els altres dies de la setmana.

29. Vegeu J. COROMINAS, *DCELC*, I, pàg. 494 a, 59-60 (s. v. *borrachó*).

30. Vegeu *GMLC*, fasc. 5 (Barcelona 1969), s. vv. *collis* i *collum*.

Deliberadament passo en silenci les altres teories sobre els topònims *Sabadell* i *Vendrell*; el lector pot trobar-les reunides en les notes etimològiques del DCVB. Al cap i a la fi, si algú continua creient que *Sabadell* és un nom d'origen celta, ningú, ni menys jo, no li ho traurà del cap, perquè totes les coses que fins aquí he anat dient porten a un convenciment, però no contenen una demostració. Establir una relació entre els topònims catalans *Port-Vendres* (= *Portus Veneris*) i el *Vendrell* pot ésser temptador, però la documentació, com hem vist, ens porta cap a una altra banda. El parentiu de la vila del *Vendrell* amb *Venus* és molt més llunyà que el que té *Port-Vendres*; en el primer cas cal passar per un antropònim i pel nom del dia de la setmana *Veneris*.

3. Un altre nom que fa referència al dissabte és *Sabbato*,³¹ no gaire freqüent, però ben documentat al final del segle X i principi de l'XI. El fet que hom escrigui sistemàticament *Sabbato* entre nominatius en *-us* i mai *Sabbatus* o *Sabbatum* fa pensar que *Sabbato* és un nominatiu corresponent a una declinació *-o*, *-onis* del tipus *Miro* (cat. *Mir*), *Mironem* (cat. *Miró*) que presenten els noms germànics; és, doncs, un derivat de *sabbatum*, no una simple masculinització. D'aquest nominatiu *Sabbato* deu procedir el gentilici català *Sàbat*.

En el Cartulari de Sant Cugat surt en els següents anys :

- 962 (núm. 64): Sabado que uocant Mirone, *testimoni*
- 985 (núm. 171): in presentia Eusebio, sacer, et Sabado Guidisclus et Bonucius Miro
- 1002 (núm. 370): Sabato, *testimoni*
- 1003 (núm. 387): Sabado, *testimoni*
- 1028 (núm. 508): Sabbato, *testimoni*
- 1054 (núm. 600): Sabbato, *testimoni*
- 1109 (núm. 804): in alodium de frater meo Sabbat

4. Molt menys segur que tingui res a veure amb (*dies*) *Lunis* és l'antropònim *Lunes*, raríssim; surt en el Cartulari de Sant Cugat en els següents anys :

- 996 (núm. 313): Lunes, *testimoni*
- 1001 (núm. 358): ego Lunes et uxor mea Ermovigia
- 1009 (núm. 421): in uinea que fuit de Lunes
- 1017 (núm. 465): in terra de Lunes

És possible que aquests *Lunes* no siguin quatre persones diferents, sinó dues o tres. Aebischer³² posa l'antropònim *Lunes* en relació amb l'antropònim femení *Lunisenda*, d'aspecte germànic.

31. Vegeu AEBISCHER, *Études*, 152.

32. P. AEBISCHER, *Essai sur l'onomastique du IXe au XIIe siècle*, AOR, I (1928) 82.

Trobem també un *Lunare* en un document barceloní del 963 (*terra que fuit de Lunare*).

5. Així mateix és documentat un *Mercurinus* (any 981, doc. 141 de la publicació del Cartulari de Sant Cugat, però d'una altra font) que pot ésser un antropònim antiquíssim i sense relació amb el dia de la setmana *dimecres*, i un *Merquorale* (any 917, doc. 9 del Cartulari de Sant Cugat) que pot tenir també un altre origen.

6. Finalment, hi ha l'antropònim *Dominicus*, *Dominica*, ja documentat al final del segle v, que és molt freqüent en el domini català des del segle ix. *Dominicus* significa 'que pertany al Senyor'; ara, si aquest nom era posat preferentment als infants nascuts en Diumenge és cosa versemblant, però no demostrable.

JOAN BASTARDAS

Universitat de Barcelona.
Societat Catalana d'Estudis Històrics.